

ב"ה, תשרי ה'תשע"ד | ספטמבר 2013 | גליון מס' 1

Journal for European Rabbis

ההרבנים במרכז

מרכז רבני אירופה מאחל
כתיבה וחתימה טובה לכל בית ישראל

דבר המרכז

לקראת השנה החדשה אנו שמחים להשיק את העלון החודשי 'שמים את הרבנים במרכז' אשר כולל עדכונים וחדשות על הנעשה במרכז רבני אירופה והבאת תכנים תורניים וענייני דיומא העומדים על הפרק.

בהזדמנות זו ברצוננו לברך את כל הרבנים בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

בברכה,

הרב אריה גולדברג סמונכ"ל
הרב מנחם מרגולין מנכ"ל

ברכות מאליפות

נשגר קדם מרנן ורבנן הרבנים הגאונים יושבי על מדין בקהילות הקודש לרגל השמחה השרויה במעונם, ה"ה

הרב ש"ב רוזנפלד שליט"א
ציריך, שוויץ
לרגל חתונת בתו בשעטו"מ

הרב שמואל פינסון שליט"א
בריסל, בלגיה

ולסבא הרה"ג **משה דוד ליברמן שליט"א**
ראב"ד "שומרי הדת" אנטוורפן וחבר נשיאות מרכז רבני אירופה
לרגל נישואי הבת בשעטו"מ

הרב אליעזר גור אריה שליט"א
קרקוב, פולין
לרגל הולדת הבת בשעטו"מ

הרב דניאל ואן פראך שליט"א
אמסטרדאם, הולנד
לרגל בר המצוה של בנו

זכנו לרוות מהם ומכל יוצאי חלציהם רוב נחת
מתוך בריות גופא ונהורא מעליא כל הימים
המברכים בכל לב, ההנהלה

תמונת החודש

במבחן בנושא חופה וקידושין שנערך בבריסל. נראים: הרב אליהו בר שלום רב ומו"ץ ברמת שלמה ירושלים והרבנים הגאונים הרב ירמיה כהן והרב יעקב דוד שמאהל (פרטים בעלון הבא א"ה)

מנכ"ל: הרב מנחם מרגולין

סמונכ"ל: הרב אריה גולדברג

מנהל אגף ה"ל: הרב שמואל ביסטריצקי

י"ר הוועד לפיקוח על ההו"ל:

הגאון הרב יעקב דוד שמאהל שליט"א

דיין דק"ק שומרי הדת אנטוורפן

כתיבה: יוסף להב, א. אבא שאול

הגהה: יוסף ביינהקר

עימוד ועיצוב: y.u. designgraphic

י"ל ע"י 'מרכז רבני אירופה'

Rue Du Cornet 22, Brussels 1040, Belgium

TEL: +32.2.808.2753, Fax: +32.2.791.9259

דוא"ל: office@rce.eu.com

סניף ארץ ישראל: ג'נ'ארה 63, ירושלים 9547161

טל: +972-2-6535949 **פקס:** +972-2-6516585

Made possible by the

Blue Development Property sa / nv
Avenue des Nerviens 67
1040 Brussels

עידכונים שוטפים מהנעשה והנשמע בקהילות אירופה
באתר מרכז רבני אירופה: www.rce.eu.com

קנאה ושלום

מספרים כי בעת המחלוקת הגדולה בין המתנגדים לחסידיים, נכנס אחד מגדולי הרבנים המתנגדים אל בית מדרשו של הבעש"ט. הציבור כולו התפלא כמובן מה לו ולבית מדרש זה?! הלא התנגדותו מפורסמת לרבים! אך הרב הצדיק לא היסס אלא הלך ישירות ופנה אל הבעש"ט בברכת שלום עליכם! הבעש"ט ענה לו ושאלו מי כבודו? ענה לו הרב האורח- "אנכי עפר ואפר". שאל הרב המתנגד את הבעש"ט מי כבודו? ענה לו הבעש"ט- "ואנכי עפר ואפר". אמר הרב המתנגד לבעש"ט אם אתה עפר ואפר ואני עפר ואפר אז יש לנו בסיס משותף לדו-שיח בינינו.

בריאית העולם הודגשה בריאת השמים והארץ, למען נדע כי לכל בריאה יש בריאה אשר הינה בת זוגה, ותפקיד הבריאה להשלים אחד את השני. מאז הבריאה רבו המחלוקות במקום ההשלמות. במקום לנסות למצוא את המאחד ואת היכולת להשלים אחד את השני ולקבל אחד את עשייתו של השני, עסקים רבים בניסיון להדגיש מדוע השני בין אם הוא אדם פרטי, ציבורי או ארגון, מדוע הוא אינו ראוי ומדוע מעשיו אינם נכונים.

במהלך עבודת המידות האישית של כל אחד ואחד, בכוחנו להשפיע על כלל התהלכות העולם בעתיד. בעת בה עובד האדם על מידותיו, הוא רואה בראייה מצומצמת את ה"אני" שלו ומשתדל לתקנו לפי העניין הנדרש לו, אלא שעבודה זו הינה בעלת משמעות לטווח ארוך מאוד. בעתיד הלא רחוק, השפעתו של כל פרט תהיה על כלל מסוים. על משפחתו, על תלמידיו, על ציבור מאמיניו ועל רבים נוספים אשר מעשיו ודיבוריו יהיו בעלי משמעות כלפיהם.

בספר אורחות צדיקים, מספר הרב הצדיק הבלתי נודע- כיצד עלול האדם לעבור על כל עשרת הדיברות רק מאחר ולא תיקן מידה אחת. האדם ביסודו עוסק בהתמדה

בהשוואת מעשיו למעשי חברו. זוהי אמת המידה הנגישה ביותר לכל אחד ואחד. כתוצאה מהשוואת המעשים עלול האדם להגיע למצב של קנאה. קנאה איננה מחלת ילדות כי אם נגע המלווה את האדם ועלול לטשטש את כל חושיו ואת כל מעשיו.

"ואדם אשר החמדה מתגברת בו, הוא קרוב לעבור על עשרת הדברות. כי מעשה באיש אחד, והיה לו שכן רשע, והיה כותל מפסיק ביניהם. והיה הרשע חומד את אשתו וקצת מחפציו. יום אחד ערב שבת שמע שהיה האיש אומר לאשתו: "רוצה אני לצאת לסחורה", וכן עשה. מה עשה אותו רשע? הלך בליל שבת ושיבר הכותל שהיה מפסיק ביניהם - הרי עבר על "זכור את יום השבת לקדשו". הלך ואנס את האישה שהיה חומד, ושכב עמה - הרי עבר על "לא תנאף". ואחר כך כשהתחיל לגזול את הממון צעקה האישה, ועמד עליה להורגה - הרי עבר על "לא תרצח". וכשגנב וגזל מה שחמד - הרי עבר על "לא תגנוב" ו"לא תחמוד". למחר עמדו אביו ואמו והוכיחו אותו, עמד עליהם והיכם - הרי עבר על "כבד את אביך ואת אמך". ואחר כך הובא לפני בית הדין, והעיד הוא עם חברו בליעל שאלו החפצים שלקח הם משכון שלו, והיו ממושכנים לו מיד בעל האשה, וחזר והאמינם לו, ולא יכול להוציאם מידו, עד עכשיו ששברו הליסטים את הכותל שביניהם והרגו האישה, וכששמע האיש ההריגה, נכנס גם הוא ולקח עבטו - הרי עבר על "לא תענה". ובכל מקום שהיה בא, היה נשבע שלא פשע כלל - הרי עבר על "לא תשא". לסוף נגלתה רעתו ונתפרסמה פשיעתו, ומחמת הבושה יצא לתרבות רעה וכפר באלהים חיים - הרי עבר על "אנכי ה' אלהיך". ולבסוף היה אדוק בעבודה זרה ומשתחוה לו - הרי עבר על "לא יהיה לך אלהים אחרים" ו"לא תשתחוה להם ולא תעבדם". וכל זה גרם לו החימוד. נמצא שהחומד קרוב לעבור על כל התורה כולה. (אורחות צדיקים, שער הקנאה, שער הארבעה עשר)

שתי אמרות הסותרות לכאורה אחת את השנייה, מוכרות לכולם. האחת אומרת כי הקנאה מוציאה את האדם מן העולם. הדבר הגיוני מאוד. אדם אשר עסוק כל הזמן בקנאה באחר נמצא באובססיה תמידית לבחון את מעשי השני ולראות כיצד יגיעו מעשיו למעשיו ואף יעקפוהו. לא זו בלבד אלא הוא עלול אף לחבל במעשי השני, רק ובלבד שהוא יצליח לקדם את מעשיו ואת רצונותיו הוא, ולפעמים בכל מחיר, רח"ל.

מאיך אומרים חז"ל כי "קנאת סופרים תרבה חכמה". על איזו קנאה מדובר כאן? נהוג לומר כי מדובר כאן על הצבת תחרות ודרך התחרות של האחד בשני תרבה החכמה.

אך אם נבחן זאת נגלה כי כנראה איננו מבינים את המשפט כראוי. שהרי בנוהג שבעולם מעשים מסוג זה מובילים דווקא למחלוקות ומריבות ותחרויות אשר יוצרות יותר נזק מאשר ברכה. אלא שקנאת סופרים אמיתית אשר תרבה חכמה הינה קנאה חיובית דהיינו ניסיון ללמוד אחד מן השני כיצד להתעלות ולא ניסיון לבחון כיצד אני אוכל להשיג את השני במירוץ האישי או הציבורי.

גם אצל תלמידי חכמים העוברים לעולם המעשה עלולה להיווצר חלילה תקלה שכזו, ועל אחת כמה וכמה אצל מי שלא.. וכבר נאמר "אבטליון אומר, חכמים, היזהרו בדברים, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחרים וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל".

עלינו לבחון כיצד נפעל יחדיו למצוא את המאחד ולפעול לטובת הכלל כאיש אחד בלב אחד! תוך כדי הדגשת ייחודו של כל אחד.

"ויהי נועם ד' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו". ■

הרבנים הראשיים ארחו את רבני אירופה

משלחת 'מרכז רבני אירופה' התארכה בלשכותיהם של הרבנים הראשיים הנכנסים. לרבנים הראשיים השפעה אדירה על הקהילות היהודיות באירופה וכן על הממשל במדינות השונות, יהי רצון שתנצלו השפעה זו לטובה" אמרו חברי המשלחת לרבנים, שמצידם הביעו את מחויבותם לסייע

צילום: עזרא לנדאו

הרה"ג ישראל יעקב ליכטנשטיין שליט"א, ראש בד"צ KF בלונדון, והרה"ג ברוך אוברלנדר שליט"א, רב ואב"ד 'חברה ש"ס' בבודפשט. לצידם נכחו גם הרב מנחם מרגולין, מנכ"ל מרכז רבני אירופה, והרב אריה גולדברג, סמנכ"ל ה'מרכז'.

חברי המשלחת הציגו בפני הרבנים דו"ח מפורט על פעילות הארגון בשנה החולפת והעניקו לכל אחד מהרבנים את הספר 'שו"ת רבני אירופה' ובו מגוון שאלות ותשובות הלכתיות אקטואליות מפרי עטם של רבני אירופה. הרבנים הראשיים הודו לחברי המשלחת והביעו את מחויבותם לסייע ולהדק את שיתוף הפעולה עם רבני אירופה ועם קהילותיהם.

משלחת 'מרכז רבני אירופה' נפגשה עם שני הרבנים הראשיים החדשים, הראשון לציון הרה"ג יצחק יוסף, והרה"ג דוד לאו, שליט"א. חברי המשלחת ברכו את הרבנים על היבחרם לתפקידיהם הרמים ואחלו להם הצלחה. "לרבנים הראשיים השפעה אדירה על הקהילות היהודיות באירופה וכן על הממשל במדינות השונות, יהי רצון שתנצלו השפעה זו לטובה" אמרו חברי המשלחת לרבנים הראשיים.

על המשלחת נמנו, בין היתר, חברי נשיאות ומועצת רבני אירופה, הרה"ג ירמיה מנחם הכהן שליט"א, גאב"ד פריז,

שר החוץ:

"הממשל הפולני נחוש לפתור את בעיית השחיטה"

בפגישה עם משלחת 'מרכז רבני אירופה' ואיגוד הארגונים היהודיים באיחוד האירופי שהתקיימה בוורשא אמר שר החוץ הפולני כי "ממשלת פולין נחושה למצוא פיתרון שיאפשר את המשך קיומה של השחיטה היהודית במדינה"
מאת: א. אבא שאול • צילום: מריאנה סובינסקה.

היהודיים בעתירה שהוגשה למען המשך קיום השחיטה לבית המשפט החוקתי בפולין. שר החוץ, אשר קידם את פני הנציגים בחום, אמר כי בשלב ראשון בכוונתו לפנות לבית המשפט החוקתי בבקשה שידון בעתירה שהוגשה בנושא על ידי איגוד הארגונים היהודיים ויקבל בנושא החלטה בהקדם האפשרי, כמו כן ייבחנו נקיטת צעדים פרלמנטריים. השר הוסיף כי הממשלה תפעל לשמירה מלאה על חופש הדת של היהודים בפולין.

הרב יעקובס פרט בפני שר החוץ אודות המאבק המוצלח של 'מרכז רבני אירופה' בהולנד לביטול הצעת חוק שהתיימרה להוביל למצב דומה בשנה שעברה. המאבק כלל שיתוף פעולה פרודוקטיבי עם הקהילה המוסלמית במדינה, והביא לביטול הגזרה. בתום הפגישה ציין הרב ליכטנשטיין כי הוא מעודד מהירות מותה של ממשלת פולין לפתרון בעיית השחיטה, ומקווה כי בקרוב נוכל לבשר על סיום הבעיה. הרב מרגולין הודה בסיום הפגישה לשר החוץ על המחויבות שלו ושל ממשלתו לנושא והביע את תקוותו כי הפיתרון המיוחל יימצא בהקדם האפשרי.

משלחת של 'מרכז רבני אירופה', בראשות חברי מועצת רבני אירופה, הרה"ג הרב בנימין יעקבס שליט"א, רב ראשי בהולנד, הרה"ג ישראל יעקב ליכטנשטיין שליט"א, ראש בד"צ KF בלונדון, ומנכ"ל איגוד הארגונים היהודים באיחוד האירופי (EJA) הרב מנחם מרגולין נפגשו עם שר החוץ הפולני, מר רדוסלב סיקורסי. בפגישה הבהיר השר כי "ממשלת פולין נחושה למצוא פיתרון שיאפשר את המשך קיומה של השחיטה היהודית במדינה, וכי לצורך השגת הפיתרון במהירות האפשרית הממשלה תפעל בכל המישורים."

פגישה זו מצטרפת לסדרת פגישות שמקיימים נציגי איגוד הארגונים היהודיים ומרכז רבני אירופה עם פוליטיקאים פולניים ונציגים פולניים באיחוד האירופי, וכן למגעים שמתנהלים בין ממשלת פולין לאיגוד הארגונים היהודיים באמצעות הוועדה שהוקמה לכך על ידי ראש ממשלת פולין שבראשה עומד השר הממונה על הדתות בפולין, מר מיכאל בוני.

בפגישה נכח גם מר רומן גיריטיץ, לשעבר סגן ראש הממשלה של פולין וכיום עורך הדין המייצג את איגוד הארגונים

אם יש התרת נדרים בר"ה למה צריך את 'כל נדרי'?

א.

בערב ראש השנה נוהגים לעשות התרת נדרים, והמקור להתרת נדרים זו הוא מהגמרא (מסכת נדרים כג, ב) שם נאמר: "הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר: "כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל", ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר".

ובקיצור שו"ע (סימן קכח, טז) כתב: "נוהגין לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה (והרמז: לא יחל דברו כלל, סופי תיבות אלו"ל), ומי שאינו מבין מה שהוא אומר בלשון הקודש, יאמר בלשון אשכנז כמו שהוא מבין".

בנוסף להתרת נדרים זו, אנו אומרים את תפילת 'כל נדרי' עם כניסתו ליום הכיפורים, תפילה זו מהווה התרה על הנדרים שלנו. ובנוגע לזה כתב אדה"ז (סימן תרי"ט, ב): "ואחר כך אומר הש"ץ כל נדרי כו' ויאמר מיום הכיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה כו' ונוהגין כן כדי להתנות על כל נדרים שידורו בשנה הבאה שיהיו בטלים לפי שאין העולם נזהרים בנדרים ועוברים על 'לא יחל דברו' לכך מבטלין אותן בתחילה קודם שיחולו, שהתנאי מועיל לבטל הנדר שלא יחול כלל, ולכך צריך לומר איחרטנא בהון כו' כלומר כל הנדרים שאדור בשנה הבאה אני מתחרט

עליהן מעכשיו ומתנה עליהן שיהיו בטלין", עכ"ל.

והנה, יש להבין, לאחר שעשינו התרת נדרים בערב ראש השנה, לשם מה עלינו להתפלל שוב את תפילת "כל נדרי" שעניינה גם כן התרת הנדרים, מדוע צריך את שניהם?

ב.

ובהקדים ביאור העניין הנדר בכלל והתרתו. דהנה, נדר הוא כינוי לסוג של התחייבות שאדם לוקח על עצמו, בדרך כלל בענייני קדושה ומצוות, תוך כדי אמירת נוסח מסוים אותו קבעו חכמינו, היהדות מתייחסת ברצינות רבה לדיבורים ואמירות משום שיש כוח עצום בפיו של האדם. על ידי משפט כלשהו או מילים מסוימות, בכוחנו ליצור 'התחייבויות כובלות', הגבלות או איסורים.

ה'בעייתיות' שבנדר היא העובדה שלא תמיד אנו עומדים בדיבורינו ובהתחייבויותינו, ואי קיום הנדר היא עבירה מן התורה. לכן, כבר בעבר היה נהוג שלא לידור נדר כלל, וגם כיום אנו אומרים "בלי נדר" לאחר שאנו מבטיחים או מתחייבים לדבר כלשהו.

כיצד ניתן להפיר את הנדר? המבקש להתיר את נדרו צריך לעמוד בפני בית

דין. בית הדין הקטן ביותר הוא של שלושה אנשים, ועדיף להתיר את הנדר בפני עשרה אנשים, זו נקראת עמידה בפני "עדה קדושה".

ישנו נוסח קבוע אותו אומרים בפני בית הדין, ואדם הפרטי אינו יכול לבטל נדר ללא בית דין. טקס התרת הנדרים יכול להיעשות בכל ימות השנה ולשם כך על האדם לאסוף שלושה אנשים ולומר את הנוסח שהזכרנו את חלקו לעיל, וכך נוהגים בני עדות הספרדים לעשות התרת נדרים מידי יום שישי.

ג.

הקשר של כל נדרי ליום כיפור וביאור העניין מדוע אומרים 'כל נדרי' ביום כיפור, מצאתי שכתוב שתקנו לומר 'כל נדרי' ביום כיפור ולא בראש השנה, משום שהוא יום שמתאספים בו רבים, והוא סמוך לראש השנה, ועוד שלפעמים יום כיפור נקרא "ראש השנה", כדכתיב ביחזקאל בראש השנה בעשור לחודש וכו' כפי שהביא ב'שבלי הלקט', ויש שרצו לומר חידוש שכנראה לא ידעו הקדמונים והפוסקים הראשונים על מנהג התרת הנדרים בערב ראש השנה או בעשרת ימי תשובה, חוץ מנוסח 'כל נדרי' שאמרו בליל יום כיפור לפני תפילת מעריב.

1. ס' שי"ז, ועי' טור או"ח ס' תרי"ט.

וראיתי בספר אחד שהביא בשם תוס' רי"ד² שמבאר את טעם הדבר: "ולמה תיקנו הראשונים לומר כך בליל יוה"כ? משום דקי"ל דעל כל עוונות שבתורה אם עשה אדם תשובה יום הכיפורים מכפר וראו הראשונים ששום עוון אינו מעכב הכפרה שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכיפורים מכפר אך עוון הנדרים שאם נדר ליתן צדקה או הקדש אין יוה"כ מכפר עד שישלם נדרו שעל דבר שהוא מחויב בדבר אין יוה"כ מכפר וכו', וה"ה אם חייב לקיים נדרו אין יוה"כ מכפר לו לפורטו עד שיקיים נדרו ואם אדם זכור נדרו ה' מקיימו אבל אם נדר ושכח לא נמצא שהוא ענוש בעבור שהוא קשור בנדרו ואינו מקיימו בעבור זה תקנו גאונים הראשונים לומר זה שאם עשינו שום נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו אנו מתחרטים בכל אותן הנדרים ומתירין זה לזה".

ואולי יש להוסיף ולחזק מדוע שוב אומרים התרת נדרים של 'כל נדרי' ביום כיפור על פי ה'נמוקי יוסף' שמסביר כיוון אחר על מהות תפילת כל נדרי: שכל עניין האמירה היא לשם תפילה ויודי, ולא ביטול הלכתי של הנדרים. וכלשונו: "ויותר נראה לומר לפי המנהג ולשון הנהוג בו והכתוב בסדר רב עמרם ז"ל שאין אומר כן לא בדרך נדרים הקודמין ולא בדרך תנאי לנדריים העתידים אלא שאומרים כן דרך תפילה להקב"ה שלא יכשלו ושלא יענשו על הנדרים ועל השבועות שעשו בשנה שעברה ושיהיו שביתין ושביתין לפניו יתברך כאילו לא היו, וזה שנהגו לומר בסוף ונסלח לכל עדת ישראל...". עכ"ל.

ד.

החילוק ביניהם

ואולי יש לומר שהצורך בהתרת נדרים ביום כיפור נוסף על התרת הנדרים של ערב ראש השנה הוא:

א. התרת נדרים של ערב ראש השנה מפירה את הנדרים שנדרנו בשנה שזה עתה מסתיימת, ובתפילת 'כל נדרי' ביום הכיפורים אנו מבטלים את הנדרים שנידור בשנה הבאה כבר, ולכן הנוסח

2. לעת עתה לא מצאתי המ"מ המדויק.

הוא "מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה", וכן כתב אדה"ז בשו"ע (סי' תרי"ט, סעי' ב). ולכן לא "מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה" כמו שהרבה פוסקים סוברים, וכן הובא בכמה וכמה מחזורים.

ב. התרת הנדרים ב'כל נדרי' הולכת לגבי אותם הנדרים שהאדם לא זוכר שנדר אותם או במקרים של צורך גדול, שכן נדרים שהאדם זוכר חייב הוא לפרטם בפני בית דין כדי להתירם ולא לומר בצורה כוללת "כל נדרי", ולכן עושים התרת נדרים בערב ר"ה.

ג. וראיתי יש אומרים שב'כל נדרי' מדובר אך ורק על נדרים ושבועות שנודר אדם כלפי אלוקים ולא על נדרים שנודר האדם כלפי אדם אחר; נדרים והתחייבויות שבין אדם לחברו אינם מותרים על ידי תפילה זו ואותם מפירים בהתרת נדרים של ראש השנה.

ד. ועוד, אפשר לומר, שהתרת נדרים של 'כל נדרי' היא כדי להוציא ולהפיר את נדרי הנשים³ - שגם הן מחויבות בהתרת נדרים (עיין נטעי גבריאל, הלכות יום כיפורים עמ' קצט), והן אינן עורכות

3. עיין בנדרים ה, ע"ב דהיכא דמכנפין [-שכבר נמצאים מקובצים] שלשה אנשים, שפיר נעשה הבעל שליח להישאל על נדרי אשתו, והובא בשו"ע סימן רלד סעיף נו, וראיתי כמה שכתבו: "לאחר שנתמנה הבעל שליח מאשתו, אומר הבעל בנוסח ההתרה 'שמעו נא רבותינו וכו' שנדרנו ונשבענו אני ואשתי', ויש שכתבו שיאמר הבעל נוסח ההתרה הרגיל עבור עצמו, ולאחר שסיים ההתרה עבור עצמו יסיף 'הריני מבקש להתיר גם עבור אשתי שמיתנה אותי שליח ומבקשת התרה כמוני, ומשייבים המתירים לבעל' מותרים לכם או מותר לה וכו'", שלש פעמים. אולם כמה פוסקים כתבו שאין המנהג שיקבש הבעל התרה עבור נדרי אשתו אלא הנשים סומכות על התרת נדרים ד"כל נדרי", שאומרים בתחילת יום הכיפורים, וכן פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, בהלכות שלמה, ח"ב, פרק א, סעי' י', ושור"ת תשובות והנהגות.

ואגב יש לציין בזה מש"כ ב"טעמי המנהגים" [ענינים שונים אות צה], שהטעם שנוהגות הנשים לעשות בגדים לש"ץ שמתפלל "כל נדרי", זהו משום דאיתא בגמרא [שבת, לב, ע"ב] שבעוון נדרים מתה אשתו של אדם וכו', ולכן עושות הנשים בגדים לש"ץ - שמתיר את הנדרים מתנה עבור זה שמצילם אותם מעוון זה, עיי"ש.

ולפי"ז אשה שיודעת שלא תהיה באמירת "כל נדרי" בביהכ"נ, לכאור' ראוי שתקפיד למנות את בעלה שליח להתרתה. וכמו"כ ראוי שאשה שיודעת שלא תשתתף באמירת "כל נדרי" בביהכ"נ, שתקפיד למסור בביתה מודעא לביטול נדרים, שמסירת מודעא זו מועילה גם ביחידות, וצ"ע.

התרת נדרים בערב ר"ה. וצ"ע האם אכן תיקנו תפילה לכולם רק בשביל שנשים ייצאו ידי כף? ולפי זה אולי מובן מדוע עושים 'רעש' מתפילת כל נדרי בכל העולם.

ממילא, לכאורה ניתן להבין מדוע צריכים לעשות גם התרת נדרים, וגם להתפלל 'כל נדרי' ביום כיפור.

ה.

אך עדיין קשה וצריך ביאור, דהרי בתפילת 'כל נדרי' אנו אומרים "מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה", הווי אומר שאנו מתירים את הנדרים מלכתחילה למפרע למשך כל השנה הקרובה, ממילא, מדוע בראש השנה, עוד לפני שהגענו ליום הכיפורים הבא, צריך להתיר שוב את הנדרים שכבר התרנו אותם למפרע ביום כיפורים שעבר בתפילת 'כל נדרי' בעת שאמרנו "מיום כיפורים זה וכו'?"

וראיתי בשו"ת בשו"ת מנחת יצחק⁴ "אלא באמת עיקר מה שנהגו למסור מודעא בערב ראש השנה לבטל הנדרים מלבד מה שאומרים "כל נדרי" זהו מטעם אחר, דחיישינן לשיטות שצריך שיהיה משמיע לאוזניו ביטול הנדרים, ומאידך, הרי הזהירו הפוסקים שלא יגביהו הציבור את קולם באמירת "כל נדרי" שלא יתבלבלו הקהל, וכיון שכן יש לחוש שיאמרו הציבור "כל נדרי" בלחש כ"כ שלא ישמיעו לאוזניהם, ומחמת טעם זה התקינו לעשות ביטול נדרים נוסף מלבד אמירת "כל נדרי", וזה מה שעושים בערב ראש השנה. אלא דעכ"פ על כך שמקדימים ביטול זה לערב ראש השנה, כתב השל"ה שזהו משום "זריזין מקדימין", עד כאן תוכן דבריו.

ויש שרצו לומר שלא סומכים על התרת הנדרים ש"כל נדרי" היות ואי אפשר להתיר את הנדרים למפרע מלכתחילה⁵, ואשמח באם אחד מן הקוראים יאיר את עינינו בנושא.

4. ח"ט סו"ס סא.

5. וראה מ"ש בנוגע למחלוקת זו בגליון העו"ב, ש"פ בהעולתך תשנ"ט.

נעים להכיר: האתרוג

ידוע לכולם שיש כמה סוגי אתרוגים:

1. אתרוג ארץ ישראלי
2. אתרוג מרוקאי
3. אתרוג איטלקי - יותר מדוייק ממחוזות "קלבריה" ו"סיציליה"
4. האתרוג התימני

שאלת זיהוי האתרוג בתור "פרי עץ הדר" בתור אחד מארבעת המינים התעוררה כבר בתקופת בית שני. בתלמוד ירושלמי מובאת התלבטות: "עץ שפריו הדר ועצו הדר אי זה זה אתרוג. (שפריו הדר ועצו הדר - איזה זה? זה אתרוג.) אין תימר רימונא פריו הדר ואין עצו הדר (אין תימר רימונא - פריו הדר ואין עצו הדר). אין תימר חרובה עצו הדר ואין פריו הדר אי זה זה אתרוג (אין תימר חרובה - עצו הדר ואין פריו הדר)". וכך נפסלים בתור "פרי עץ הדר" הרימון והחרוב. הרמב"ם מסביר שלא הסתפקו חכמי ישראל בכך שפרי עץ הדר הינו אתרוג, כיון שנהגו ברציפות מידי שנה ליטול אתרוג עם הלולב, אלא חפשו את הרמז בפסוק לכך.

יוסף בן מתתיהו מכנה את האתרוג *persea*. קיימת מחלוקת בין החוקרים באשר לזיהוי האתרוג עם "פרי עץ הדר", באשר למועד הבאתו לארץ ישראל. מוצאו של העץ התרבותי הוא מהודו. בארץ הוא גדל רק באמצעות השקיה וטיפוח חקלאי מסור. פרופ' יהודה פליקס, מומחה לבוטניקה חזאולוגיה של תקופת התנ"ך והתלמוד ואחרים סבורים כי האתרוג היה מוכר בארץ בתקופת המקרא. לעומת זאת, חוקרים אחרים של פירות ההדר סבור כי האתרוג הגיע לארץ רק בתקופה הפרסית, אולי בעקבות כיבושי אלכסנדר מוקדון.

תאורו הפיזי הוא מגוון. על רבי עקיבא נאמר: "...שנכנס לבית הכנסת ואתרוג על כתיפיו" - כנראה היה זה זן גדול מהסוג המקובל היום בתור "אתרוג תימני". ואילו על מלכי בית חשמונאי כתוב: "ורגמוהו כל העם באתרוגיהם" - יש להניח כי הזורקים לא עמדו קרוב למלך ולכן האתרוגים לא היו גדולים.

בממצאים מימי מרד בר כוכבא נראה כי לאתרוג היה "מותן צרה" (כעין גרטל), תופעה זו נגרמת על ידי וירואידים (יצורים דמויי נגיפים קטנים מאוד). שאלת האתרוג המורכב לא הזכרה עד תקופת התלמוד, למרות שנהגו להרכיב אילן אחד באילן אחר מאותו מין. בימי הביניים הזכרה פעולת ההרכבה והרמב"ם הביא דוגמאות לאיסור, רק במאה ה-16 יש על כך שאלות בספרות ההלכה בארץ ישראל, איטליה ובצרפת. יש לכך קשר עם התפתחות מדע הבוטניקה והקמת גינות נוי. רבי משה איסרליש (המאה ה-16) פסק שאין להשתמש באתרוג מורכב, גם כאשר לא נמצאו אחרים.

האתרוג

צילום: ערוץ יהדותון